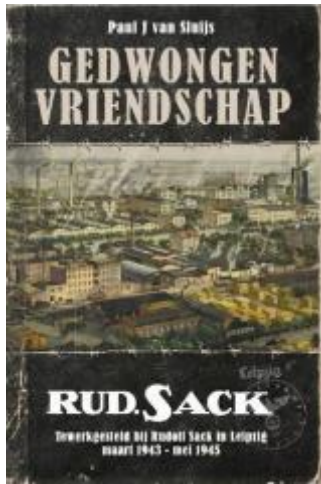

Provinciale Zeeuwse Courant, rubriek Zeeland geboekt

Gedwongen vriendschap

Geplaatst op [23 november 2015](#) door [Jan van Damme](#)

Ik schreef vorige week woensdag 18 november 2015 al een verhaal in de PZC naar aanleiding van het boek *Gedwongen vriendschap* van Paul J. van Sluijs. Dat artikel kunt u hierna nog lezen, mocht u dat nog niet gedaan hebben. In het item in de krant kon ik lang niet alles kwijt over dit boek. In dat opzicht is Zeelandgeboekt een veilige vluchthaven. Van Sluijs (Middelburg, 1946) schreef een bijzonder boek. Omdat hij uitvoerig archiefonderzoek heeft gedaan naar de dwangarbeid bij Rudolf Sack in Leipzig in de jaren 1943-1945. Omdat hij overlevenden heeft gesproken. Omdat hij bijzonder archief- en beeldmateriaal heeft opgedoken. En omdat hij zelf de zoon is van dwangarbeider Ad van Sluijs.

Voor de krant sprak ik met de 97-jarige Marien Phernambucq in Wolphaartsdijk. Als je op zijn manier zo oud kunt worden, is dat niet verkeerd. Hij weet zich nog veel van zijn tewerkstelling te herinneren. Bovendien – en dat zouden meer mensen moeten doen – heeft hij een schrijfblok vol uitgeschreven herinneringen. Wanneer hij ze aan het papier toevertrouwde wist hij niet meer, maar in elk geval niet zo heel lang na de oorlog. Uit die bron heeft Van Sluijs ruim geput.

Het boek is behalve een onderzoek naar de arbeidsinzet ook een bedrijfsgeschiedenis van landbouwwerktuigen fabrikant Rudolf Sack. Van Sluijs is ruimhartig in zijn weergave, we gaan van oprichting in de 19e eeuw tot vandaag de dag. De auteur is ook ter plaatse geweest, getuige de foto's van de bedrijfsgebouwen die er nog zijn. In Leipzig vond hij het volledig bewaarde bedrijfsarchief.

Wat de arbeidsinzet betreft is het verhaal goed onderbouwd. Over de verwevenheid van de algemene, grote geschiedenis met het specifieke is nagedacht. Een enkele keer schiet de auteur door in zijn weergave van authentiek materiaal en krijgt zijn boek iets van een bronnenuitgave. Overigens ook niet erg. Maar je merkt daaraan – denk ik – dat de schrijver geen historicus is – hij studeerde accountancy en werkte in het bankwezen. Een echte geschiedschrijver zou voorrang hebben gegeven aan het lopende verhaal en het bronnenmateriaal meer in bijlagen hebben opgenomen. Ook een register ontbreekt.

We komen heel veel te weten over het leven van de dwangarbeiders. Het werk, het eten, de vrije tijd, het ongedierte in de slaapzalen, de bombardementen. Phernambucq – de vader van Leon hernambuck, voorzitter van de Raad van Bestuur van Zorgstroom – vertelde tegen mij meteen over zijn Russische en Poolse vriendinnetjes. Daarover kom ik in het boek weinig tegen.

Een anekdote uit de chaotische tijd van de bevrijding wil ik u niet onthouden. Marien Phernambucq wordt in het boek ruim geciteerd. Er werd volop geplunderd in die dagen meteen na de bevrijding. In een wagon werd een fles methylalcohol aangetroffen. Dat spul werd als brandstof gebruikt – zo vertelt Marien – voor V1- en V2-raketten. Hij vertrouwde het goedje niet en weigerde ervan te drinken. Alle Hollanders volgden zijn voorbeeld. Poolse en Russische dwangarbeiders, en ook Fransen en Belgen, dronken er wel van. De volgende ochtend waren er 64 doden te betreuren. Bevrijd, en dan gaat het op zo'n manier toch nog fout.

Tot slot. Het staat niet in het boek. En in de krant had ik er geen ruimte voor. Marien heeft een aandenken uit Leipzig meegenomen. In de omgeving van zijn barak was de Adolf Hitlerkazerne. Daar is hij toen ze door de Amerikanen waren bevrijd, gaan kijken. Hij vond er een dolkje, met een hakenkruis bovenaan het handvat. Voor hem is het nu een briefopener waaraan speciale herinneringen kleven.

Wat het boek betreft, ten slotte: ik vind het een aanwinst voor de Zeeuwse oorlogsgeschiedschrijving. Zeer de moeite waard.

PZC van woensdag 18 november 2015

Gedwongen werk voor Hitler

Marien Phernambucq (97) uit Wolphaartsdijk was in 1943-1945 dwangarbeider in Duitsland. Die jaren zal hij nooit vergeten.

door Jan van Damme

Marien Phernambucq (foto Mechteld Jansen) heeft de twee emblemen nog, onder een vergeeld plakbandje. OST, witte letters in een blauw vlak. En een P in een oranje veld. Het OST-embleem, dat was voor de Russische krijgsgevangenen en dwangarbeiders. De P was voor de Polen. Zelf hoefde Marien geen duidelijk kenteken te dragen. Nederlanders, en ook Belgen en Fransen, die hoorden volgens de nazi's tot het Arische ras.

Marien kreeg de emblemen van de vriendinnetjes die hij tijdens zijn tewerkstelling in Duitsland had. Hun namen weet hij niet meer. Met het Russische meisje was het acht maanden aan. Wandelen, wat zoenen, ze waste en verstelde zijn kleding. „Ze vond me te trots, *zu stolz*”, zegt hij. De verkering met het Poolse meisje was helemaal aan het eind van de Tweede Wereldoorlog. Toen Marien terug kon naar huis, wilde ze met hem mee. Maar dat zag hij niet zitten.

In de jaren 1942-1945 werden tienduizenden Nederlanders gedwongen tewerkgesteld in Duitsland. Marien Phernambucq uit Wolphaartsdijk was één van hen. Hij werkte ruim twee jaar in Leipzig bij Rudolf Sack, fabrikant van landbouwwerktuigen, ploegen vooral. Tijdens de oorlog werden er ook granaathulzen en aanhangwagentjes voor machinegeweren gemaakt. Over de tewerkstelling bij die fabriek verscheen vorige week het boek *Gedwongen vriendschap* van Paul J. van Sluijs. Diens vader, Ad van Sluijs, was ook één van de dwangarbeiders. Marien Phernambucq speelt een hoofdrol in het boek. Er is ruim geput uit zijn herinneringen aan de arbeidsinzet, die hij na de oorlog op papier zette. Marien Phernambucq is nu 97 jaar. Hoe hij in 1943 uit zijn leventje in Wolphaartsdijk werd geplukt, zal hij nooit vergeten. Er viel een officiële brief van het Arbeidsbureau op de mat, dat hij in Duitsland aan de slag moest. Marien was op dat moment werkzaam in het schildersbedrijf van zijn vader. Eigenlijk had hij onderwijzer willen worden. Hij zat op de mulo in Goes toen zijn oudere broer Piet aan een hersenvliesontsteking overleed. Die werkte al in het familiebedrijf. Op verzoek van zijn vader is Marien toen naar de ambachtsschool overgestapt en heeft hij de plaats van zijn broer ingenomen. De drie vaste knechts die ze hadden waren al geronseld om camouflagekleuren op de bunkers aan de Walcherse kust aan te brengen. Kennelijk was dat nog niet voldoende om onder de arbeidsinzet uit te komen. Hitler stuurde in die jaren zoveel Duitsers naar het front, dat er een schreeuwend gebrek aan arbeiders ontstond. De vacatures werden opgevuld met jongens en mannen uit de door Duitsland bezette gebieden: krijgsgevangenen en verplicht tewerkgestelden. Marien Phernambucq kreeg zijn oproep thuis in Wolphaartsdijk, in het huis aan de Lepelstraat waar hij nog altijd woont. Op

14 maart 1943, bijna 25 jaar oud, stapte hij in Goes op de trein naar Duitsland, met nog twee dorpsgenoten. Een andere dorpeling, de bakker van Oud-Sabbinge, was ondergedoken. Maar die werd een dag later al opgepakt en alsnog op de trein gezet. Marien kwam terecht bij Rudolf Sack. De werktuigen van Sack waren wereldberoemd. Voor de vervaardiging van de ploegscharen was een staalgieterij ingericht. Daar moest Marien gaan werken. Hij maakte dagen van twaalf uur, zes dagen per week, de ene week 's nachts, de andere overdag. De mannen werden ondergebracht in barakken. Over eten hadden ze niet te klagen. Elke tien dagen arriveerde er een voedselpakket van thuis, met suiker, bonen en andere niet aan bederf onderhevige levensmiddelen. Ze hadden ook bewegingsvrijheid, op zondag konden ze wandelen of met de tram de stad ingaan. Marien vertelt hoe hij in de fabriek een bijzondere relatie kreeg met de Meister, de Duitse afdelingsbaas: „Toen ik in de trein zat naar Duitsland, heb ik me twee dingen voorgenomen. Eén: zo weinig mogelijk doen, want je werkt voor de vijand. Twee: hen laten horen dat hun oorlog een slechte zaak is. Dat het slecht is dat ze de Joden vervolgen en ons land leeg stelen. De mensen in Leipzig dachten dat we vrijwillig daar kwamen werken. Ik was dankzij de paar jaar mulo één van de weinigen die Duits sprak. Dus ik heb meteen duidelijk gemaakt dat we gedwongen werden om daar te werken. Met de Meister was ik het honderd procent oneens over de oorlog en de toekomst. We discussieerden veel en hard, zodanig dat de andere arbeiders dachten dat we ruzie maakten. Ik voelde dat de Meister geen hekel aan me had. En ik niet aan hem. Gek hè, zo'n relatie met een mof die je aan het werk zet.” Er was een duidelijk onderscheid tussen de dwangarbeiders. De Russen werden het slechtst behandeld, de Polen kregen iets meer voorzieningen, de West-Europeanen hadden weinig reden tot klagen. Ze waren weliswaar gedwongen, maar de lonen waren niet slecht. De dwangarbeiders zaten dikwijls in de schuilkelder, de fabrieken van Leipzig werden vaak gebombardeerd. Eén keer kwamen Marien en zijn Russische vriendin toevallig samen in dezelfde kelder terecht. ‘Marien, we moeten hier samen sterven’, zei het meisje. Later vernam Marien dat zijn meisje was getrouwd met een Russische officier, die naar Siberië werd verbannen.

Paul J. van Sluijs: Gedwongen vriendschap. Tewerkgesteld bij Rudolf Sack in Leipzig, maart 1943-mei 1945 – Uitgeverij Prinsen, 432 pagina's, 22,90 euro.